

Братислав Иванов

СТАРОЯПОНСКАТА ЛИТЕРАТУРА

София, 2018

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Братислав Иванов, автор, 2018
© Издателство „Изток-Запад“, 2018

ISBN 978-619-01-0210-6

上代文学

БРАТИСЛАВ ИВАНОВ
СТАРОЯПОНСКАТА
ЛИТЕРАТУРА

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР • 7

ВЪВЕДЕНИЕ • 9

Началото	9
Периодизация	10
Исторически периоди.....	10
Литературни периоди.....	12
Исторически контекст.....	13
Япония през VII в.....	14
Япония през VIII в.....	18
Писменост и литература	25
Първите книги	28

КОДЖИКИ • 31

Хрониката.....	31
Създаване и структура.....	31
Език	32
Предговорът	34
Сътворението.....	37
Идзанаги и Идзанами.....	38
Раждането на страната.....	38
Раждането на божествата.....	40
Аматерасу и Сусаноо.....	43
Митове от Идзумо	44
Сусаноо и Ямата-но орочи	45
Окунинуши и Белият заек	46
Окунинуши и Сусерибиме	48
Окунинуши и Сукунахикона.....	50
Покоряването на страната	51
Слизането на Небесния внук.....	54
Трите поколения от Хюга.....	55
Легендата за Джинму	60
Легендата за Яматотакеру	63
„Коджики“ като исторически извор.....	67

Нихонги • 69

Хрониката	69
Създаване и структура.....	69
Език.....	71
Митовете в първия свитък	72
Сътворението.....	72
Раждането на страната.....	73
Раждането на божествата.....	74
Цукуйоми и Укемочи-но ками.....	75
Аматерасу и Сусаноо.....	76
Сусаноо и змеят.....	78
Митовете във втория свитък	79
Покоряването на страната.....	79
Хоходема (Хоори)-но микото.....	81
Легендата за Урашима Таро.....	83
„Нихонги“ като исторически извор	84
Конституцията на Шьотоку тайши.....	85

Песните в Кики • 91**Фудоки • 95**

Хитачи-но куни фудоки.....	95
Идзумо-но куни фудоки.....	97

Канши • 99**Ман'йошю • 101**

Увод	101
История.....	101
Език.....	103
Периодизация.....	107
Поетика	108
Метрика.....	108
Поетични форми.....	111
Жанрове.....	115
Художествени средства.....	120
Авторите	137

Библиография • 155

ПРЕДГОВОР

През втората половина на периода Асука (593–710) японският политически елит пристъпва към широкомащабни реформи, крайната цел на които е създаването на силна централизирана държава, основана на закона (Ritsuryō kokka), по модела на китайската империя Тан (618–907).

Още през 646 г. в централната част на остров Хонсю с императорски указ е обособен т.нар. Вътрешен регион (Кинай), където в началото на VIII в. е построена първата постоянна столица, получила названието Хейджьо (Heijō) *Обител на мира*, но известна повече с името Нара. През 710 г. императрица Генмей (упр. 707–715) се премества в нов дворец, построен в Хейджьо, и с това се поставя началото на историческия период Нара, продължил до 794 г.

През Нара са създадени произведенията, които в съответствие с приетата в тази книга периодизация се отнасят към старояпонската литература. Става дума преди всичко за митологично-историческите хроники „Коджики“ (712) и „Нихоншюки“/„Нихонги“ (720), историко-географските описания „Фудоки“ и поетичната антология „Ман’йошю“/Man’yōshū, създадена през втората половина на периода (Shirane et al., 2016).

В тази книга са включени всички изброени произведения, като е добавена и темата за японската поезия на китайски език (kanshi).

Преведен е от японски език първият текст на Седемнайсетчленната конституция, съставена през 604 г. от принц Шьотоку и включена в „Нихонги“.

Разгледани са най-важните особености на проходащата през VIII в. японска писменост.

Тъй като „Коджики“ и „Нихонги“ съдържат важни сведения от различни области, те са разглеждани и в други книги на автора, но тук акцентът е върху тези хроники като първи паметници на японската литература. Основно място в предлаганата книга е отделено на антологията „Ман’йошю“, която несъмнено е епохално събитие в културната история на Япония.

Главно на базата на „Ман’йошю“ е разгледано зараждането на традиционната японска поезика, като нейните особености са илюстрирани с преводи на осемдесет и пет стихотворения.

Посочено е, че в „Ман’йошю“ се формира окончателно метриката на традиционната японска поезия, която е определена като *мора тетраметър*/ *moraic tetrameter* – едно схващане, което вече е утвърдено в съвременната японистика (Kozasa, 1997).

У нас публикации в този дух се появяват в продължение на вече повече от две десетилетия (вж. напр. Иванов и Радев, 1996; Иванов, 2009). За съжаление, това схващане среща съпротива дори от преподаватели по японска литература, които говорят за силабическо стихосложение – нещо абсурдно за мороброещ език, какъвто е японският.

В процеса на работата над тази книга за пореден път възникнаха множество нерешени въпроси за българската транскрипция на японски имена и реалии. По този въпрос съм писал многократно, но тук искам да подчертая, че кирилицата ще остане в неравноправно положение спрямо латиницата, докато в компютърния софтуер не бъдат включени кирилски символи за предаване на дългите гласни, включително и за йотуваните **я** и **ю**. Във всички езици с писменост, основана на латиницата, названието на антологията „Ман’йошю“ например се предава като *Man’yōshū*. За да се уточни произношението, когато това се налага, авторите, пишещи на български език, са принудени да прибавят към общоприетата транскрипция с латиница.

Тук възниква и въпросът за предаването на меките съгласни /ж, ч, ш/, които съществуват в много чужди езици, сред които е и японският. Упорито повтаряната теза, че не се допуска писането на **я**, **ю**, **ь** след **ж**, **ч**, **ш** не води доникъде. Още повече, че съчетанията **жю**, **чю**, **шю** например са лесно произносими от българите. Това личи дори от правоговорното уточнение, че /ж, ч, ш/ трябва да се произнасят винаги като твърди съгласни.

Японските следлози обикновено се пишат отделно от предходната дума, но тук е направено изключение за следлога **но**, изразяващ притежание или принадлежност. Причината за това е, че има случаи на последователности от три **но**, някои от които изразяват съществителни, а други – следлози. За да се избегне объркване, следлогът **но** се присъединява към предходното го съществително чрез късо тире (дефис).

При японските имена е спазено правилото фамилията да предхожда собственото име. Например името на поета Ямабе-но Акахито означава *Акахито от рода Ямабе*. Когато обаче този поет е назван само с едно име, по правило се използва малкото – Акахито.

ВЪВЕДЕНИЕ

НАЧАЛОТО

За начало на японската литература се смята митологично-историческата хроника „Коджики“, представена от придворния историограф Оо-но Ясумаро пред императрица Генмей през 712 г. Предговорът към хрониката е дело на Ясумаро, а текстът е записан от него по думите на Хиета-но Аре – дващсет и осем годишен придворен, надарен с изключителни способности и феноменална памет.

Указът за записването е издаден от императрица Генмей през 711 г., но още император Тенму (упр. 672–686) възлага на Хиета-но Аре да запагети преданията за минали събития (куйџи), както и текстовете за родословието на императорската династия (teiki).

Специално внимание се отделя на необходимостта да се отстранят противоречията в родословието на императорската династия, за да се покаже нейната непрекъснатост във времето.

Ето и част от думите на император Тенму от предговора на Ясумаро:

До нас достигнаха слухове, че императорските летописи и изконните сказания, които са притежание на различни родове, се разминават с истината и към тях са добавени множество лъжи и изопачавания. Ако тези грешки не бъдат поправени сега, истината ще остане скрита завинаги. А истината е основа на държавната тъкан и велика опора на императорската власт. Ето защо нашата воля е да се съставят и запишат императорските летописи, да се проверят и уточнят старинните сказания, да се отстранят заблудите и да се установи истината, за да се предаде на идните поколения.

Съставянето на хрониката „Коджики“ е част от процесите през втората половина на VII и VIII век. Това е времето, през което японският политически елит поставя основите на модерна държава по образец на империята Тан (618–907).

ПЕРИОДИЗАЦИЯ

ИСТОРИЧЕСКИ ПЕРИОДИ

Литературните и историческите периоди се обособяват въз основа на различни критерии и невинаги съвпадат, но традиционно периодизацията на японската литература се обвързва с историческата периодизация.

След Втората световна война в японската историография започват да се съчетават два типа периодизации – традиционна и по западен образец (вж. напр. *The Japan Book*, 2002: 22).

Традиционни и западни периоди

периоди	по-важни девизи	западни периоди
Джъомон (10 000–300 г.пр.Хр.)		Праистория
Яйой (400 г.пр.Хр.–250 г.сл.Хр.)		
Кофун (300–710)		Протоистория
Асука (593–710)	Тайка (645–650) Тайхо (701–704)	
Нара (710–794)	Тенпъо (729–749)	Стара история
Хейан (794–1185)	Джъоган (859–877) Енги (901–923) Хоген (1156–1159) Хейджи (1159–1160)	
Камакура (1185–1333)	Джъокю (1219–1222)	
Муромачи (1333–1568) Дворцов разкол (1336–1392) Сенгоку (1467–1568)	Кенму (1334–1336) Онин (1467–1469)	
Адзучи-Момояма (1568–1600)	Бунроку (1593–1596)	Ранен период на новото време
Едо (1600–1868)	Генроку (1688–1704) Бунка (1804–1818) Бунсей (1818–1831)	
Мейджи (1868–1912)	През Мейджи е въведен принципът <i>Един император – един девиз</i> и този девиз става название на съответния период.	Ново време
Тайшъо (1912–1926)		Най-ново време
Шъова (1926–1989)		
Хейсей (1989–)		

Към края на XX в. започва уточняване на западния модел на периодизация. Термините *праистория* и *протоистория* отпадат и целият период от палеолита до началото на Камакура получава названието *genshi-kodai*, което обикновено се превежда като Древност (Kodama et al., 1994; Ishii et al., 2000; Ishii et al., 2012).

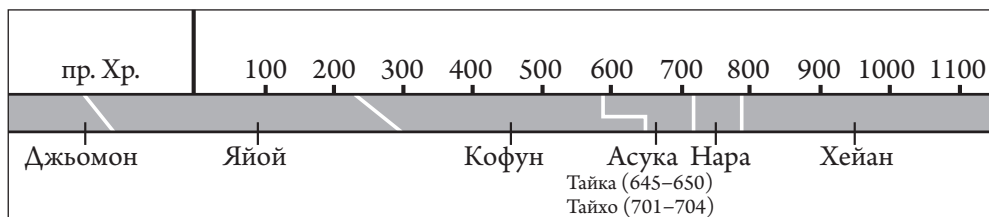
Към Средновековието, което традиционно включва периодите Камакура и Муромачи, е добавен окончателно и периодът Адзучи-Момояма, който в някои от предишните периодизации се отнася към Късното Средновековие заедно с периода Едо.

Периодът Едо пък се определя като Ранен период на новото време.

Периодите Ново време и Най-ново време се обединяват под названието *Kindai-gendai*. Този мегапериод обхваща времето от Мейджи до наши дни.

В резултат на промените актуалната периодизация на японската история по западен образец придобива показания по-долу вид:

- Древност (原始・古代 *Genshi-kodai*);
- Средновековие (中世 *Chūsei*);
- Ранен период на новото време (近世 *Kinsei*);
- Ново и най-ново време (近代・現代 *Kindai-gendai*).

Древност

В англоезичната японистика терминът *kodai* се превежда или като *ancient*, или като *classical*. Ако приемем превода *classical*, времето между VII и XII в. може да се определи като *Класическа епоха* (Fuqua, 2017: 38–52).

Терминът *Класическа епоха* се препоръчва с аргумента, че извън контекста на японската история думата *древност* (*ancient*) се свързва с много стари времена. От тази гледна точка периодът *genshi-kodai* може да бъде разделен на *Древна епоха* и *Класическа епоха*, като границата между тях е средата на VII в. (Friday et al., 2017: 3).

Процесите през втората половина на VII в. са по-скоро пролог към периода Нара, отколкото продължение на периода Асука.

ЛИТЕРАТУРНИ ПЕРИОДИ

Историята на японската литература от нейното начало до наши дни обикновено се подразделя на следните периоди:

- Jōdai bungaku *Стара литература*;
- Chūko bungaku *Ранносредновековна литература*;
- Chūsei bungaku *Средновековна литература*;
- Kinsei bungaku *Късносредновековна литература*;
- Kingendai bungaku *Нова и съвременна литература*.

Към старата литература Jōdai bungaku се отнася времето от 712 г. до началото на 794 г., което практически съвпада с периода Нара (710–794) по традиционната периодизация.

Литературата през историческия период Хейан (794–1185) обикновено се нарича Chūko bungaku – *Ранносредновековна литература*.

С термина Chūsei bungaku *Средновековна литература* се означава литературата от 1185 до 1600 г. Тук се отнасят историческите периоди Камакура, Муромачи и Адзучи-Момояма.

Литературата на ранното ново време (Kinsei bungaku) съвпада с историческия период Едо. Канадският учен Кенет Кърквуд определя периода Едо като японския ренесанс (Kirkwood, 1971). В по-старите периодизации терминът Kinsei bungaku се превежда като *Късносредновековна литература*.

В японските изследвания литературата от началото на VIII в. до началото на Мейджи (1868) обикновено се означава с термина Koten bungaku, който в буквален превод означава *Класическа литература*. Основание за това дава обстоятелството, че кодифицираният език на литературата от Хейан се използва в писмените текстове чак до Мейджи, когато започва движение за единство на говоримия и писмения език (яп. genbun itchi).

Другият голям период, наречен Нова и най-нова литература (Kingendai bungaku), включва литературата от Мейджи до наши дни.

В едно от най-новите изследвания на японската литература (Shirane et al., 2016) се предлага периодизация, в която названията на някои исторически и литературни периоди съвпадат.

- Стара литература (от началото до 794 г.);
- Литературата през Хейан (794–1185);
- Средновековна литература (1185–1600);
- Литературата през Едо (1600–1867);
- Нова литература (от 1868 до днес).

ИСТОРИЧЕСКИ КОНТЕКСТ

Старояпонската литература се отнася към VIII в., но тя не може да се разглежда извън контекста на процесите, обхванали цяла Източна Азия под влияние на мощните китайски империи Суй (581–618) и Тан (618–907).

Япония и съседните държави през VII–VIII в.

Още през втората половина на VII в. в Япония започват реформи, ориентирани към изграждането на модерна държава, основана на закона – т.нар. Ritsuryō kokka. Същевременно замислената към края на столетието митологично-историческа хроника „Коджики“ (712) е призвана да обоснове легитимността на императорската династия.

Много автори разделят Класическата епоха на две фази – Ritsuryō kokka *Държава, управлявана от императора*, и Ocho kokka или Kenmon taisei *Държава, управлявана от дворцовия елит*. Първата фаза е пряко свързана с историята на старояпонската литература и обхваща времето от средата на VII в. (втората част на периода Асука) до началото на IX в. (Piggott, 2012).

Япония през VII в.

През 587 г. между воинския род Сога и жреческия род Накатоми избухва въоръжен конфликт, свързан с наследяването на престола. Побеждава родът Сога и на престола се възкачва неговият кандидат – император Сушюн.

Опитите на император Сушюн да провежда самостоятелна политика довеждат до неговото убийство в края на 592 г., организирано от Сога-но Умако, предводител на рода Сога. Легендата разказва, че веднъж император Сушюн видял дива свиня и изрекъл думите „Искам да убия Сога-но Умако, като тази свиня.“ Тези думи достигат до Сога-но Умако и предрежават съдбата на императора.

Умако налага на престола своята племенница, която управлява като императрица Суйко от 593 г. до смъртта си през 628 г. Според съвременната японска историография заемането на престола от императрица Суйко се смята за начало на историческия период Асука.

Императрица Суйко е първата от осемте императрици, заемали японския престол, като последната е Госакурамачи (упр. 1762–1771). През Мейджи полулегендарната императрица Джингу е изключена от списъка на японските владетели и на нейното място като петнайсети японски император е включен синът ѝ, който управлява под името Оджин. Причина за това решение е обстоятелството, че императрица Джингу не е преминала през ритуалите за интронизация и фактически управлявала като регент при сина си.

Пак през 593 г. за регент при императрица Суйко е назначен кронпринц Шьотоку (574–622). Той е известен повече като Shōtoku Taishi (聖徳太子), където Taishi не е част от името, а означава *кронпринц* (кит. tàizǐ).

Основен източник за живота и дейността на Шьотоку тайши е хрониката „Нихонги“. На него се приписва създаването на т.нар. Седемнайсетчленна конституция, която всъщност представлява наставление в конфуциански дух за взаимоотношенията между владетеля, народа, чиновниците и местната аристокрация. Така или иначе този документ се оценява като важна стъпка към централизирането на държавата.

През 603 г. по инициатива на Сога-но Умако е въведена дванайсетстепенна система на чиновническите рангове. Нейното въвеждане представлява опит да се ограничат привилегиите на родовете аристокрация. През VII в. тази система е променяна четири пъти – през 603, 647, 649 и 664 г., като придобива окончателния си вид чак след обявяването през 701–702 г. на законодателния кодекс *Тайхо рицурьо* (Taihō ritsuryō).

Думата *ritsuryō* след името на даден кодекс показва, че той съдържа два раздела – углавно и гражданско законодателство.

При управлението на императрица Суйко в китайската империя Сун е изпратена през 607 г. първата официална мисия, водена от Оно-но Ймоко. Мисиите в Суй получават названието *кендзуйши*, докато названието на мисиите в империя Тан, които се изпращат между 630 и 868 г., е *кентооши*.

След смъртта на принц Шьотокү през 622 г. и на Сога-но Умако през 626 г. отношенията между рода Сога и Двора се изострят до нетърпимост.

Възход на Двора

През 643 г. Сога-но Ирука, син на Сога-но Емиши и пореден предводител на рода Сога, организира убийството на кронпринц Ямаширо Ое, син на Шьотокү тайши.

Начело на престола тогава е императрица Когьоку (упр. 642–645), но на практика държавата се управлява от Сога-но Ирука. Неговите противници се обединяват около принц Накано Ое и Накатоми Каматари, известен повече като Фудживара-но Каматари.

През 645 г. принц Накано Ое убива Сога-но Ирука – събитие, известно в историята като *инцидента Исши*. Исши е названието на 645 г. по шейсетгодишния цикличен календар. С това се слага край на хегемонията на рода Сога и се възстановява пълнотата на императорската власт. През 649 г. родът Сога слиза завинаги от политическата сцена.

Императори и девизи през втората половина на VII в.

Императрица Когьоку, пред очите на която е извършено убийството, се отрича в полза на сина си Накано Ое, но той отстъпва престола на принц Кару, по-малкия брат на Когьоку. Принц Кару управлява под името император Котоку до 654 г.

През 654 г. император Котоку умира и императрица Когьоку се възкачва повторно на престола, като този път приема името Саймей и управлява до 661 г. Наследява я синът ѝ принц Накано Ое, който управлява от 661 до 671 г. под името император Тенджи.

Император Тенджи въздига рода на Накатоми Каматари и го дарява с фамилията Фудживара в знак на благодарност за участието му в заговора за убийството на Сога-но Ирука.

Когато след векове поетът Фудживара-но Тейка (1162–1241), потомък на Накатоми Каматари, съставя антологията *Сто стихотворения от сто поети* (Hyakunin isshu), на първо място в нея включва стихотворение на император Тенджи, в което метафорично са представени трудностите при изграждането на централизирана държава.

Ето и самото стихотворение:

*Под покрив рехав
на колиба
край есенни нивя
всеки ден роса
по ръкавите ми пада.*

Тенджи тенно

Съществува мнение, че това стихотворение е литературна мистификация и е написано от самия Фудживара-но Тейка като израз на благодарност към човека, възвеличил рода му.

След смъртта на император Тенджи през 671 г. избухват поредните спорове около наследяването на престола. Те преминават в смутове, известни в историята като Джиншин-но ран. Побеждават привържениците на принц Оама, по-малкия брат на император Тенджи.

Принц Отомо, син на император Тенджи, който управлява за кратко време през 672 г. под името император Кобун, е свален от престола и принц Оама става император под името Тенму.

В хрониката „Нихонги“ за Кобун не се споменава и едва през 1870 г. той е включен в хронологичния списък като трийсет и девети японски император.

Император Тенму (упр. 672–686) е родоначалник на династия, която заема престола чак до 770 г. Всички основни произведения на старояпонската литература са създадени при управлението на тази династия.

Реформите

След заемането на престола император Котоку премества двореца в местността Нанива и през 646 г. издава четири едикта, които се превръщат в законодателна основа на широкомащабни промени.

Тези промени получават названието *Реформите Тайка* (Taika kaishin) по девиза на управлението на император Котоку. Според хрониката „Нихонги“ това е първият девиз (pengō) в историята на Япония. В превод означава *Великите промени*. В синхронните записи върху дървени летвички (mokkan) обаче не е намерено потвърждение за този девиз.

Целта на реформите е приближаване на японските политически стандарти към цивилизованите, т.е. към китайските. Създава се централизирана администрация, функционираща като изпълнителна власт, провежда се поземлена реформа, с която земята се обявява за собственост на императора и се разпределя за обработване между лицата от мъжки пол, достигнали определена възраст.

Провеждането на поземлената реформа става възможно на базата на поземлени кадастри и регистри на населението, които са уточнявани многократно от 646 до 689 г. Въвежда се данъчна система, система за трудова повинност, унифицират се мерните единици.

Реформите Тайка не са еднократен акт и на практика продължават с различна интензивност при различните императори през целия седми век. Мощен стимул за провеждането на реформите са опасенията, че Япония няма да е в състояние да се справи с евентуална агресия от страна на корейското кралство Шила/Шила. Както показват по-нататъшните събития, тези опасения не са били безпочвени.

През 662 г., когато на престола е император Тенджи, корейското кралство Шила се съюзява с Китай (династията Тан) и обединените армии на двете страни покоряват Пекче, като в бившата столица на страната е дислоциран десетхиляден китайски гарнизон.

Възниква реална опасност вълната на китайската експанзия да достигне до Япония. Ето защо, когато през 663 г. в Пекче избухва въстание, император Тенджи изпраща японския флот в помощ на въстаниците. Войските на Китай и Шила обаче потушават въстанието и разбиват японския флот.